

УДК 37.016:[811.11:5](07)

DOI <https://doi.org/10.32782/NSER/2024-5.05>

МЕТОДИКА ОРГАНІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ НАВЧАННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ПРИРОДНИЧО-МАРКОВАНИХ ОДИНИЦЬ

Мороз Людмила Володимирівна

кандидат філологічних наук, професор,
завідувач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0002-2750-8694

Ясногурська Людмила Михайлівна

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0003-3039-447X

Масло Ірина Андріївна

старший викладач кафедри іноземних мов
Національного університету водного господарства та природокористування
ORCID ID: 0000-0002-8637-5000

Мічуда Наталія Михайлівна

старший викладач кафедри іноземних мов
Рівненського державного гуманітарного університету
ORCID ID: 0000-0001-7936-7996

У статті обґрунтовується значущість включення природничо-маркованої лексики у процес навчання англійської мови для студентів природничих наук. Наведено короткий огляд історії її дослідження. Розглянуто класифікацію одиниць, що входять до складу природничо-маркованої лексики. Запропоновано техніку вивчення цієї групи лексики в організації процесу навчання англійської мови, які сприяють засвоєнню природничо-маркованих одиниць, а також набуття елементів знань про ініціативну культуру. Обґрунтовано, що навчання іноземних мов на основі теорії поетапного управління засвоєнням знань, формуванням розумових дій та лінгвістичних понять, пов'язаних із природничими науками, створює умови для студентів, що спеціалізуються в цій дисципліні, усвідомлено та послідовно вивчати мовні структури, відпрацьовувати мовленнєві дії з ними, набувати здатність правильно і гнучко використовувати їх у комунікативній діяльності. У такий спосіб досягається органічне поєднання теорії і практики: засвоєння лінгвістичних понять та їх функціональне використання у мовленнєвій комунікації. Дотримання визначених етапів дає змогу цілеспрямовано управляти процесом засвоєння навчального матеріалу. Такий підхід можна застосовувати в навчанні різних лінгвістичних аспектів (фонетичного, лексичного, граматичного), формуванні всіх видів мовленнєвої діяльності (говоріння, читання, аудіювання, письмо).

Автори наголошують, що специфіка предмета англійської мови з його комунікативною складовою дає можливість підтримати ідею застосування різних технологій опанування природничо-маркованою лексикою, використовуючи на заняттях як ті технології, що вважаються традиційними, так і ті, які в сучасному трактуванні називають інноваційними. Це саме по собі ставить перед викладачами нагальні питання: визначити рівень володіння студентами англійською мовою та згрупувати їх відповідно до цього; приділяти увагу навчанню англійської мови з використанням різноманітних підходів на кожному занятті з урахуванням професійних компетенцій студентів; розроблення навчальних матеріалів для вивчення природничих наук в умовах інтеграції з англійською мовою у сфері вищої освіти; систематичне вивчення ефективності розробленої та впровадженої моделі.

Ключові слова: природничо-маркована лексика, техніка роботи з лексикою, іноземна мова, класифікація, комунікація.

Moroz L. V., Yasnohurska L. M., Maslo S. A., Mschuda N. M. Methods of organizing the process of learning English learning during the study of naturally labeled units

The article substantiates the importance of including naturally labeled vocabulary in the process of learning English for students of natural sciences. A brief overview of the history of the research is given. The classification of the units included in the naturally labeled vocabulary is considered. The technique of studying this group of vocabulary during the organization of the English language learning process is proposed, which contribute to the assimilation of naturally labeled units, as well as the acquisition of elements of knowledge about foreign language culture. It is substantiated that teaching foreign languages based on the theory of step-by-step management of knowledge acquisition, formation of mental actions and linguistic concepts related to natural sciences creates conditions for students specializing in this discipline to consciously and consistently study language structures, practice speech acts with them, to acquire the ability to correctly and flexibly use them in communicative activities. In this way, an organic combination of theory and practice is achieved: assimilation of linguistic concepts and their functional use in speech communication. Adherence to the defined stages allows you to purposefully manage the process of assimilation of educational material. This approach can be used in teaching various linguistic aspects (phonetic, lexical, grammatical), forming all types of speech activity (speaking, reading, listening, writing).

The authors emphasize that the specificity of the subject of the English language with its communicative component makes it possible to support the idea of using various technologies for mastering naturally labeled vocabulary, using in classes both those technologies that are considered traditional and those that are called innovative in modern interpretation. This in itself raises urgent questions for teachers: to determine the level of English proficiency of students and to group them accordingly; to pay attention to learning English using various approaches in each lesson, taking into account the professional competencies of students; development of educational materials for the study of natural sciences in terms of integration with the English language in the field of higher education; systematic study of the effectiveness of the developed and conducted model.

Key words: naturally labeled vocabulary, technique of working with vocabulary, foreign language, classification, communication.

Постановка проблеми. Незавжди зрозуміти, наскільки актуальним є вивчення та викладання англійської мови на світовому рівні. У всіх країнах, де англійська мова вважається недержавною, її викладання та досягненню очікуваного результату приділяється як матеріальна, так і духовна увага. У тому числі і в Україні з перших років незалежності наголошується на важливості викладання іноземних мов, зокрема англійської, поряд з усіма предметами, які потрібно вивчати у сфері середньої та вищої освіти.

На сучасному етапі розвитку освітнього процесу у сфері викладання іноземних мов мета, яка полягає лише в оволодінні мовою, що вивчається, стає неактуальною і недостатньою. Це обумовлюється тим, що в процесі організації комунікації людей різних культур можливе виникнення двозначності та неоднозначності. Звичайно, ця проблема проявляється у вживанні та розумінні природничо-маркованої лексики. Граматичні та фонетичні помилки, неточності в застосуванні загальноновживаної лексики не викликають значної негативної реакції реципієнта стосовно комунікатора, оскільки пояснюються недоліком лінгвістичних знань, тоді як недотримання або порушення соціокультурних норм спілкування за вживання маркованих одиниць лексики, кліше, окремих слів може бути сприйнято як бажання завершити процес комунікації чи, ще більше, навмисно образити співрозмовника [4, с. 768–769].

Результати останніх досліджень. У зв'язку з усім перерахованим вище із середини ХХ століття

природничо-маркована лексика стає предметом дослідження великої кількості наук: лінгвістики, теорії та практики перекладу, а згодом і методики навчання іноземних мов.

Уперше термін «природничо-маркована лексика» використали у своїх роботах Фердинанд де Сосюр, швейцарський лінгвіст, засновник структуралізму, основоположник сучасної лінгвістики й один із найвидатніших мовознавців ХХ століття, та Джордж «Сьорс» ван Дрім, нідерландський почесний професор лінгвістики Бернського університету [2, с. 230; 5, с. 67]. За час проведення досліджень і накопичення теоретичної бази були запропоновані еквіваленти поняття, що визначає цей тип лексики, серед них: природознавча лексика, безеквівалентна лексика, лакуни, концепти, природничо значуща лексика. Незважаючи на таке розмаїття термінів, більшість учених, серед яких Емі Роуз Діл, професор лінгвістики Каліфорнійського університету, Санта-Круз, і Азеб Амха (амхарською: አዜብ አምሃ), ефіопський лінгвіст, що працює над морфологією та синтаксисом афрозійських мов, переконані у відсутності потреби диференціювати поняття, згадані вище [1, с. 106; 4, с. 94].

Метою статті є довести, що включення природничо-маркованої лексики до процесу навчання англійської мови для студентів природничих наук має відбуватися на основі теорії поетапного управління засвоєнням знань, формуванням розумових дій та лінгвістичних понять, пов'язаних із природничими науками.

Виклад основного матеріалу. Природознавчий компонент є багатоплановим і створює умови для досягнення таких результатів навчання:

1) навчальні – володіння іноземною мовою як засобом організації процесу комунікації, а також підвищення рівня розуміння культури мови, що вивчається, у царині природничих наук;

2) пізнавальні – розширення світогляду та збагачення розуміння про світ природи через розуміння іншої культури;

3) розвивальні – поглиблення вміння спілкуватися, розвиток мовних і психічних функцій через занурення в іншомовне природознавче середовище;

4) виховні – всебічне виховання особистості через навчання іншомовній культурі спілкування у природознавчому середовищі [1, с. 103].

У цій статті вживатиметься саме термін «природничо-маркована лексика», оскільки він відображає найбільш характерну особливість, що є значущою для дослідження: семантика слова містить відображення природознавчого компонента країни мови, що вивчається.

Зазвичай природничо-марковані одиниці визначають як «слова, що володіють екстралінгвістичним фоном і внаслідок цього є джерелом інформації про традиційність чи нетрадиційність у вживанні природничо-маркованих одиниць серед народу, мова якого вивчається» [1, с. 102–103].

Азев Амха у своєму дослідженні виділяє три групи природничо-маркованої лексики:

1) реалії – відображають поняття та явища, властиві одній культурі та відсутні в іншій;

2) коннотативні лексичні одиниці – слова, основне значення яких тотожне, але асоціації диференціюються;

3) фонові лексика – слугує для позначення аналогічних явищ у народів, що зіставляються, але мають свої національні особливості (форма, вживання, призначення) [4, с. 102].

У матеріалі, що застосовується в організації навчального процесу під час роботи із студентами, переважають реалії. Реалії традиційно ділять на декілька груп. Розглянемо докладніше кожну групу:

1) географічні реалії – назви географічних об'єктів (the Thames – річка у Британії); назви країн (Wales); назви вулиць та площ (Baker Street) тощо;

2) біологічні поняття – назви рослин (honeydew – медяна роса); назви тварин (dingo – вдруге дикий домашній собака); назви комах (fly – муха); назви явищ – lightning) тощо;

3) астрономічні реалії (планета – planet); (зірка – star); (комета – comet) тощо;

4) хімічні реалії (nitrogen – азот); (кислота – acid) тощо;

5) екологічні реалії (забруднення – pollution); (смог – smog); кислотний дощ – acid rain) тощо [5, с. 72].

Факт переважання реалій пояснюється використанням під час занять автентичних матеріалів. Слова та висловлювання цієї лексичної групи запобігають нашарування значень природничо-маркованих лексичних одиниць і визначаються особливостями володіння мовою студентами природничих наук. Уявлення про навколишній світ сформовані ще на побутовому рівні, що уповільнює можливість аналізу схожих явищ у своїй та іншій культурах. Реалії студенти сприймають як факт, що не вимагає аналізу, але іноді викликає асоціації за однією з ознак. Коннотативна й фонові лексика вимагає від студентів застосування комплексних логічних операцій для інтерпретації відтінків семантичного значення лексичної одиниці в порівнянних культурах.

Особливості рівня володіння англійською мовою студентів визначають умови ефективної організації як роботи з іншомовною лексикою, так і навчального процесу загалом. На цьому щаблі розвитку відбуваються значні зміни в пізнавальній сфері людини. Розглянемо докладніше специфічні риси пізнавальних процесів студентів.

Сприйняття. Характеризується недосконалістю та поверховістю. Зберігається тісний зв'язок із діями та інформацією, що несе емоційний відгук. Від пізнання переходить до спостереження [5, с. 74].

Пам'ять. Як відомо, найбільш міцно зберігається в пам'яті все яскраве, емоційно забарвлене. Уже не так добре розвивається механічний тип пам'яті. Процес запам'ятовування вже має осмислений характер через опору на прийоми логічної обробки матеріалу. Потрібно показати важливість та ефективність використання мнемічних прийомів для вирішення навчальної задачі [5, с. 74].

Уява. Базується на процесі сприйняття. Відбувається вдосконалення відтворювального типу уяви [5, с. 74].

Увага. Перехід до довільного типу уваги є не складним завданням для студента, оскільки цього потребує навчальна діяльність. Щоб допомогти йому в розвитку стійкості й довільності уваги, викладачу слід методично грамотно підбирати матеріал до заняття. Інформація повинна мати наочне підкріплення, цікавити. Тільки за умов, штучно створених викладачем, відбуватиметься перехід до підвищеної самоорганізації уваги студентом [5, с. 75].

Мислення. Переважає наочно-подібний тип мислення, що базується на сприйнятті. Спрямованість процесу навчання обумовлюється потребою в активному розвитку словесно-логічного типу. Переважає підкріплення представленої інформації наочними зразками навчального матеріалу, згодом

робота ґрунтується на кодуванні й декодуванні інформації через схеми, таблиці тощо [5, с. 75].

Недостатнє розуміння та засвоєння матеріалу унеможливує застосування отриманої інформації на практиці та для вирішення пізнавальних завдань, поставлених студентом самостійно.

У методиці викладання іноземних мов існує певний набір технік з організації роботи з таким розділом мови, як «Лексика». Їх кількість значно зростає, оскільки техніки, засновані на роботі з перекладом слова, втрачають свою значущість через те, що не несуть рівноцінного смислового навантаження в рідній мові.

У зв'язку зі специфікою досліджуваного типу лексики набір технік, що застосовуються в роботі із цим розділом мови, значно скорочується. У цій статті ми розглянемо деякі з наявних технік, які можна модифікувати для роботи з природничо-маркованою лексикою, а також максимально відповідні особливостям рівня володіння іноземною мовою.

Аналіз особливостей розвитку пізнавальних процесів дає змогу виділити такі критерії для відбору технік для роботи з природничо-маркованою лексикою:

1) використання мнемічних прийомів – вік студента вже не є сензитивним для оволодіння прийомами запам'ятовування; для перенесення слова або вираження в активний словник потрібне оволодіння як семантичним значенням лексичної одиниці, так і його формою;

2) наочність – на цьому принципі ґрунтується розвиток переважної кількості пізнавальних процесів; крім того, його необхідність обумовлюється специфікою роботи з лексичною групою «реалії», одиниці якої не мають аналогів у рідній мові;

3) робота з інформацією, поданою у різних видах (наприклад, схемах, таблицях), дає змогу зберегти мотивацію до процесу навчання; спрямованість на перехід до словесно-логічного мислення.

Мнемотехніки є набором вправ, завдання у яких побудоване особливим чином і спрямоване на закріплення в пам'яті інформації, що вивчається через роботу з образами, особистими асоціаціями, поєднання типів запам'ятовування. Особливістю цієї техніки є організована послідовність завдань, заснована на ускладненні роботи з матеріалом, застосуванні його в нових умовах. Наведемо приклади вправ цього типу:

1) «картки» – створення допоміжних карток на основі уявлень, які виникають в уяві. Виконується малюнок, записується термін іноземною мовою [2, с. 240];

2) «асоціації» – запам'ятовування нового обсягу слів через створення асоціацій до них українською мовою. Найбільш ефективною формою є віршована [2, с. 240];

3) «що де?» – повторення лексичного модуля слів. Потрібно розподілити підписи до карток із зображеннями [2, с. 240];

4) «переплутані букви» – потрібно відновити правильний порядок букв у слові [2, с. 240];

5) «віяло» – розташований горизонтально альбомний лист розділений на три частини. У першому стовпчику записані слова блоку, що вивчається, іноземною мовою. Студенту має написати переклад навпроти кожного з них у другій частині. Після цього перша частина загинається назад. Тепер перед очима лише переклади слів. Потрібно написати в третій частині слова мовою, що вивчається [2, с. 241];

6) «сортування» – створення умов самоконтролю. Належить розсортувати картки на дві групи: «Запам'ятав» та «Не запам'ятав», записуючи слово іноземною. З останньою групою доведеться попрацювати додатково [2, с. 241].

Отже, застосування мнемотехнік створює умови для оволодіння семантикою слова та його формою.

Для активізації набору лексичних одиниць потрібне їх застосування в нових умовах. У цій статті будуть розкриті дві техніки, які створюють такі умови, із зазначенням особливостей роботи з природничо-маркованими одиницями: техніка роботи з відеоматеріалом і техніка складання інтелект-карт.

Техніка роботи з відеоматеріалом традиційно містить три етапи: переддемонстраційний, демонстраційний і післядемонстраційний. До роботи з відео потрібно підібрати матеріал, що містить природничо-марковані одиниці у зрозумілому для контексту. Сам відеофайл повинен мати цінність з погляду розвитку пізнавального інтересу до нової культури. Після підготовки слід направити роботу на освоєння центральних (у цьому відеофайлі) лексичних одиниць через використання мнемотехнік. Переддемонстраційний етап під час роботи із зазначеним типом лексики передбачає як вступну розмову, так і активізацію вивчених слів і виразів. Для підтримки уваги та інтересу під час перегляду ставиться установка: пропонується завдання, яке потрібно виконати після отримання інформації з відеофайлу (наприклад, «Заповни пропуски в тексті», «Прочитай твердження і познач: правда, брехня або не вказано»). На демонстраційному етапі лексичні одиниці, що вивчаються, знаходять нове образне підкріплення, на підставі цього будується робота на третьому етапі. Крім перевірки завдання, наданого перед переглядом, організується робота зі складання низки ознак, власних природничо-маркованої одиниці.

Інтелект-карта являє собою структуровану організацію інформації, представлену ключовими поняттями, зв'язок між якими вибудовується за певним критерієм [2, с. 240] і сприяє відновленню

повного обсягу матеріалу через відтворення логічних зв'язків. Особливість застосування цієї техніки під час вивчення природничо-маркованої лексики полягає у створенні двох варіантів тієї самої картки: на першій – ілюстративно відображені поняття, на другій – прописані поняття та зв'язки між ними. Прикладом подібної інтелектокартки може бути інформація про країни-учасниці Об'єднаного королівства. Воно стане ключовим поняттям. Через зв'язок, виражений як «країни-учасники», воно буде ділитися на Англію, Шотландію, Уельс і Північну Ірландію. Від них

можуть бути вибудовані й інші компоненти схеми: рослини-символи, пам'ятки тощо.

Висновки. Отже, робота з природничо-маркованою лексикою є непростим процесом з погляду його організації, але дуже важливим для професійного розвитку студентів природничих наук, їхньої пізнавальної активності, комунікативної компетенції. Представлені техніки вивчення цієї групи лексики, модифіковані з урахуванням особливостей рівня володіння мовою, дають змогу ефективно організувати роботу з освоєння та засвоєння вказаних одиниць.

Література:

1. Deal A. R. A theory of indexical shift: meaning, grammar, and crosslinguistic variation. The MIT Press. 2020. 102–108 pp.
2. Constantin E. Saussure's Third Course of Lectures in General Linguistics (1910–1911) from the Notebooks of Emile Constantin (*Language and Communication series, vol. 12*). French text edited by Eisuke Komatsu & trans. by Roy Harris. Oxford: Pergamon Press. 1993. 226–254 pp.
3. Dalrymple M., Kaplan R. M. Feature Indeterminacy and Feature Resolution. *Language*. 76 (4). 2000. 759–798 pp.
4. Hayward R. J. What's been Happening in Omotic? *Journal of Ethiopian Studies*. 42 (1/2). 2009. 85–106 pp.
5. van Driem G. The Language Organism: The Leiden theory of language evolution. In Mírovský, Jiří; Kotěšovcová, Anna; Hajičová, Eva (eds.). Proceedings of the XVIIth International Congress of Linguists, Prague, July 24–29, 2003. Prague: Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. 2003. 67–75 pp.

References:

1. Deal, A. R. (2020). A theory of indexical shift: meaning, grammar, and crosslinguistic variation. The MIT Press. 102–108 pp.
2. Constantin, E. (1993). Saussure's Third Course of Lectures in General Linguistics (1910–1911) from the Notebooks of Emile Constantin (*Language and Communication series, vol. 12*). French text edited by Eisuke Komatsu & trans. by Roy Harris. Oxford: Pergamon Press. 226–254 pp.
3. Dalrymple, M., & Kaplan, R. M. (2000). Feature Indeterminacy and Feature Resolution. *Language*. 76 (4). 2000. 759–798 pp.
4. Hayward, R. J. (2009). What's been Happening in Omotic? *Journal of Ethiopian Studies*. 42 (1/2). 2009. 85–106 pp.
5. van Driem G. (2003). The Language Organism: The Leiden theory of language evolution. In Mírovský, Jiří; Kotěšovcová, Anna; Hajičová, Eva (eds.). Proceedings of the XVIIth International Congress of Linguists, Prague, July 24–29, 2003. Prague: Matematicko-fyzikální fakulty Univerzity Karlovy. 2003. 67–75 pp.